

Віталій СТАРЧЕНКО (Дніпропетровськ)

ДЖЕРЕЛЬНА “ПЕТРИКІВКА”: ПОВЕРНЕННЯ ДО ЗНАКОВОГО ПИСЬМА

Фольклорне мистецьке явище, яке називаємо петриківським декоративним малярством, добре відоме в Україні та за її теренами. Тим парадоксальнішим є той факт, що воно досить широко висвітлене лише на популяризаторському рівні. Фактично ніхто з мистецтвознавців серйозно не досліджував генезу та еволюцію петриківського малярства, а лише зупинялися на його інтерпретації в радянські часи, оцінюючи її як позитивну. А тим часом у колах художників, які професійно досліджують петриківське малярство, все частіше фігурує ще не визнаний мистецтвознавством термін “джерельна петриківка”.

Що ж криється за цим терміном? Передусім — бажання художників збагнути фольклорний пракорінь явища, дійти до його витоків з метою очищення “петриківки” від невластивих їй ознак та нашарувань.

“Генетичний код” джерельної петриківки закладений у системі солярних знаків та в образі Світового Дерева. Звідси ще один термін — “знакове письмо”, який поширюється на означення стародавніх композицій орнаментів писанки, вишивок, гончарних виробів, хатнього розпису.

Солярні знаки є графічним вираженням структуризації Всесвіту в світоглядних уявленнях первісних племен та народів, які населяли територію України. Загадка народження Всесвіту підштовхувала первісну уяву до створення часово-просторової тричастинної моделі світобудови з наявністю “верху” (“прав”), “середини” (“яв”) та “низу” (“нав”) — тобто неба, землі та царства покійників — підземелля. Ця модель найповніше втілюється в образі Світового Дерева, через яке здійснюється контакт всіх трьох сфер, а саме: воно виступає як ідея центру, космічна вісь, Дерево пізнання, Дерево роду, від якого залежить земне життя.

Модуляції Дерева в композиціях знакового письма не обмежується композицією власне Дерева: смислова розкомпановка такого письма (наприклад — спіралі, знаку вегетативного розмноження й органічної родючості; трирогу, знаку неба; гілки як частини цілого; дубового листа — символу сили богів природи; риби, знаку води; півня — вістуна дня, і т.д.) можлива в основоположних солярних знаках — в колі, хресті, ромбі, трикутнику, восьмикутній зірці, які символізують більш загальні світоглядні

категорії та явища. Користуючись знаковим письмом, художник може до безкінечності осмислено варіювати композиції - бути новатором і водночас твердо спиратися на традицію. Проте, якщо в сучасній українській вишиванці та писанкарстві знакове письмо з успіхом застосовується новою генерацією майстрів, не зустрічаючи особливого опору з боку тих, хто давно відійшов від традиції, - адже, в добу соціалістичної культури вишивка так і не перетворилася на "агітку", не кажучи вже про писанкарство, яке агіткою і не могло стати, - то повернути його у петриківське малярство значно важче.

Дерево Життя, Дерево Роду, Дерево Пізнання дають можливість у геометричних символах чи в символах рослинного походження, антропоморфних чи зооморфних, творчо варіювати композиції, відтворювати не просто "красивий орнамент", а символічні картини, в яких розкривається сутність вічних етичних цінностей: любові, материнства, батьківства, родинної злагоди, вічної пам'яті про предків - і все це об'єднується простором і часом, Космосом і малою Батьківщиною. Такий розпис, така вишиванка, така писанка є шляхетним оберегом, а не штучкою для штучки, забавкою для ока чи елементарним обрамленням якогось більш вагомого у смисловому сенсі зображення.

Знакове письмо дає можливість художникові долучитися до джерельної "петриківки" - з'являються моральна відповідальність за наслідки своєї творчості, а отже, і уважність до кожного елементу композиції, до символіки кольорів, привчає бути художником, який відкидає зовнішні ефекти і поверховість. Водночас воно дозволяє глибше розкрити індивідуальні творчі якості, безмежно інтерпретувати знаки залежно від творчого задуму і застосувати його в будь-якій галузі декоративно-ужиткового мистецтва для оздоблення розписом.

Віталій СТАРЧЕНКО (Дніпропетровськ)

ГЕНЕТИЧНЕ КОРИННЯ ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКОЇ ЗНАКОВОЇ ОРНАМЕНТИКИ

Створення візуальних образів, які відбивають світогляд людини, естетичний та етичний аспекти її відношення до реалій буття і таємниць природи - найпосутніша прикмета поступу цивілізації з часів палеоліту. Як таке, мистецтво статичного